

Els teòrics de la desobediència civil (III)

written by Lluís Busquets | 2 de juny de 2018

A la Magistratura espanyola.

Seguim amb la panoràmica història de la desobediència civil (DC). En els dos articles anteriors vam fer una petita història teòrica i pràctica de la desobediència civil (DC). Avui voldríem cloure'l. Un escriptor com **Oscar Wilde** (1854-1900) ho deixà escrit: "El progrés ha arribat sempre gràcies a la desobediència i a la rebel·lió."

Per a **Jürgen Habermas** (1929) autor, entre altres, d'*Assaigs polítics* (1981), *Aclaraciones a la ética del discurso* (2000) i de *Between Facts and Norms* (1996), la DC és la pedra de toc d'un estat democràtic de dret. Arriba a dir que el desobedient civil és el veritable defensor de la legitimitat. Per a ell, el dret és l'encarregat del fet que es respecti una convivència basada en la reciprocitat, la igualtat i l'autonomia, però això no implica que les minories s'hagin de sotmetre sempre a les majories. En parlar de la DC, assegura que es troba en la divisòria entre la legitimitat i la legalitat. Com a conflicte de deures, es demana: ¿quan deixa de ser obligatori el deure d'obeir les lleis promulgades per una majoria legislativa davant del dret de defensar les llibertats pròpies i el deure d'oposar-nos a la injustícia? Defineix la DC com "un acte públic, anunciat per anticipat, l'execució del qual és coneguda i calculada per la policia; inclou el propòsit de violació de normes jurídiques concretes, sense posar en qüestió l'ordenament jurídic en el seu conjunt." (Què va ser la nostra declaració d'independència del passat 27-X-2017 sinó això? S'hi deia: "AFIRMEM la voluntat d'obrir negociacions amb l'Estat espanyol, sense condicionants previs, adreçades a establir un règim de col·laboració en benefici de les dues parts. Les negociacions hauran de ser,

necessàriament, en peu d'igualtat"). Per a ell, tanmateix, la DC requereix la disposició d'admetre les conseqüències que comporta la violació de la norma jurídica, la qual assoleix, aleshores, un caràcter simbòlic. "L'Estat de dret que persegueix la DC com si fos un delictes comú incorre en el relliscós pendent d'un legalisme autoritari." (Han llegit mai Habermas els nostres jutges? Saben en què consisteix el concepte de "societat postsecular" que va fer córrer des del 2001?) Per a ell, "la fallibilitat que apareix en tot procés històric de realització de principis constitucionals universals, del qual no estan lliures ni tan sols els representants electes d'un estat, en una cultura política madura, troba el seu contrapès exclusivament en la desconfiança institucionalitzada dels ciutadans." Aquesta desconfiança ha de servir perquè els ciutadans arribin a la capacitat de judici i al risc necessari per reconèixer les violacions legals submergides i amagades en la legitimitat a fi de poder-hi respondre, com a l'última raó (és a dir, si estan barrats altres procediments), amb l'anunci de la DC. La DC, justificada per la possibilitat de lleis il·legítimes, té com a determinant els principis morals enarborats per l'estat constitucional modern, amb l'esperança que els ciutadans els acceptin lliurement. "Si aquesta acceptació no es dona, la revisió de la Constitució esdevé una necessitat peremptòria, ja que qualsevol Constitució no és altra cosa que un projecte inacabat que ha de guiar la ciutadania". La història europea dels drets fonamentals ha estat un procés d'aprenentatge, arrestat per moltes derrotes, assegura. La DC pot esdevenir l'última oportunitat per corregir el procés. Particularment, a ell el preocupa la desestabilització que produeix la introducció d'armes nuclears en les relacions entre els estats, "fet que no permet cap altra opció que el rebuig de la lògica de seguretat que s'ha seguit fins avui". Per això comprèn les manifestacions de la ciutadania alemanya de les últimes dècades del segle passat. El dret internacional s'haurà d'adaptar a aquesta nova situació, assegura. Com Kant somnia amb una pau jurídica internacional.

Desmond Tutu (n. 1931), arquebisbe anglicà de Sud-àfrica, Secretari general del Consell Sud-africà d'Esglésies (1978-1985), premi Nobel de la pau 1984 per la seva lluita contra l'apartheid, va fer famosa la seva frase "Si ets neutral en situacions d'injustícia i opressió és que has elegit el costat de l'opressor". Amb **Steve Biko** (1946-1977), cantat per Peter Gabriel i Joan Baez, promotor de "Revista Negra", per la qual va ser empresonat, i immortalitzat en el film de Richard Attenborough *Cry Freedom* (1987), condemnaren tots dos grups antiapartheid que propiciaven accions violentes i cridaren la població a practicar la lluita no-violenta de la desobediència civil.

Ronald Dworkin (1931-2013), a *Los Derechos en serio* (1984), pensa que davant de lleis dubtoses es poden plantejar postures de DC. Atès que dret i política estan en adaptació i revisió permanents, el que pot aparèixer com a desobediència *prima facie* pot esdevenir el preanunci de correccions i innovacions importants. En aquests casos, la violació civil de preceptes són experiments moralment justificats, sense els quals un estat no pot conservar la seva capacitat d'innovació ni els seus ciutadans creure en la seva legitimitat. Si una constitució fracassa, ni que sigui davant dels desitjos i interessos d'una part de la ciutadania, aquesta part de la ciutadania pot ressuscitar els drets primigenis dels antics sobirans i, encara que els tribunals els imposin penes de presó, de bancarrota econòmica o d'oprobri públic, defensar una nova legalitat.

Al costat dels citats, cal esmentar breument **Gene Sharp** (1928-2018), professor que fou a Massachussets, defensor de la lluita no-violenta contra el poder, i **Johan Galtung** (n. 1930), un sociòleg noruec, matemàtic, que és el principal fundador de la disciplina dels estudis per a la pau i resolució de conflictes, que podríem posar al costat. Les nobel **Rigoberta Menchú** (n. 1959) i **Leymah Roberta Gbowee** (n.1972) aconseguiren pacíficament la reconciliació etnocultural guatemalenca i la

fi de la Segona Guerra Civil Liberiana el 2003, respectivament. D'acord amb alguns teòrics, sense la no-violència, no s'hauria aconseguit la "Revolució de vellut" a Txecoslovàquia (1989).

No em queda gaire més espai per dedicar-lo a la DC. A Catalunya en tenim bons testimonis, com ho demostraren diferents sectors socials –impressors, bombers, pagesos, mestres, advocats, informàtics, universitaris...– el passat 1 d'octubre. Crec que la llavor sembrada fa molt temps des de l'escoltisme, Pax Christi, Amics de L'Arca, No a l'OTAN, Marxa de la Llibertat, Moviment d'objectors, Justícia i Pau, Xirinacs i els captaires de la Pau, Fundació de la Pau, Escola de Cultura de la Pau (UAB), Col·lectiu Pau i Treva, Centre Delàs d'Estudis per la Pau, NOVACT (Institut Internacional per l'Acció Noviolenta), Nova-Innovació Social, Institut Català Internacional de la Pau (ICIP), Cristianisme i Justícia, En Peu de Pau, Cristianisme al segle XXI així com el paper educatiu de mestres i líders d'associacions ha donat un gran fruit, que avui amara la nostra societat. Noms com els de **Manuel Sacristán** (1925-1985), **Lluís Fenollosa**, **Pepe Beúnza**, **Vicenç Fisas**, **Joan Amengual**, **Martí Olivella**, **Josep Lluís Gordillo** i molts altres els trobaríem lligats a aquestes entitats. Darrerament la DC ha estat molt estudiada en el camp filosòfic i jurídic. Basti citar *Ética Cívica como Ética Mínima* (1992), d'Adela Cortina o "*Desobediencia civil*", de D. García-Marzá en el recull d'A. Cortina, *10 palabras clave en filosofía política* (1998). També O. Mejía Quintana, "La desobediencia civil: un concepto problemático", *Revista de estudios sociales* (2003) o els estudis de R.A. Feenstra i Sònia Reverter.

Tanmateix no vull acabar sense deixar de parlar d'un nostre exponent de la DC: **Lluís M. Xirinacs** (1932-2007). Al seu llibre pòstum *La No-violència* (2009), prologat per un altre no-violent com **Raimon Panikkar** (1918-2010), explica que Gandhi entenia la no-violència (*ahimsa*) com la força de la veritat

(*satyagraha*), en fa la història i ofereix les fases de la pràctica de la lluita no-violenta: cooperació amb l'adversari, denúncia, no cooperació (resistència passiva), desobediència civil i acció alternativa. En parlar de la DC exposa les teories ja vistes de **Rawls** i **Habermas** i afegeix **Günter Fraankenberg** (n. 1945), que sosté que "és civil la violació d'una norma quan s'hi va en contra públicament, sempre que es garanteixi la integritat física i moral de l'adversari de la protesta o de tercers innocents". Per a **Xirinacs** (1932-2007), el desobedient ha de cercar la veritat en tot moment, no témer l'autoritat ni la força pública i estar disposat, si cal, a perdre fama, fortuna, llibertat, salut i la vida. El dia 15-V-1994 ho havia proclamat al seu discurs *El dret a la desobediència civil i l'aprofundiment de la democràcia* al Palau de Congressos de Montjuïc: "La DC dóna primacia a la legitimitat de base per sobre de la legalitat positiva vigent establerta per les forces dominants. Tota constitució democràtica afirma com a primer principi que la sobirania rau en el poble i ve d'ell. La voluntat popular, doncs, és anterior a l'ordenament legal. I pot donar-se el cas, i es dóna sovint, que la llei sigui contestada pel poble. L'acció de DC és incòmoda, heroica i exemplar quan compleix tots els requisits. Habermas arriba a dir que el desobedient civil és el veritable defensor de la legitimitat..." I acaba: "No crec que sigui utòpic defensar que la independència de la nació catalana es pot assolir mitjançant una no sempre legal i sí sempre legítima estratègia adequada de desobediència civil". Això, els jutges hispànics no ho podran entendre mai.